

9. Шаповал А.В. (Глущенко А.В.) Емоціогенні ситуації в емоційному дискурсі // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні проблеми філології та американські студії”. Черкаси, 2010.

Анна Шаповал

викладач, м. Черкаси

Емоціогенні ситуації в емоційному дискурсі.

Сучасний стан розвитку лінгвістики характеризується посиленням інтересом до механізмів відображення у мові емоцій і почуттів комунікантів [1-5; 7 та ін]. Емоції є одним із найважливіших компонентів „я” мовця, вони є психічним відображенням розуміння мовцем певних явищ і ситуацій. Отже, емоції є частиною соціального досвіду мовця, який акумулюється і зберігається у мові.

У мовному плані емоції є специфічним аспектом загальної мовленнєвої поведінки комунікантів, що отримує свою реалізацію у межах емоційно насиченого дискурсу [2: 16], котрий кваліфікуємо як емотивний.

У межах емотивного дискурсу простежується стійка вибірковість компонентів емоційної ситуації та мовних засобів для вираження емоцій мовця. Значну роль у відборі мовних засобів вираження емоцій відіграють такі соціально-психологічні чинники, як особистісні характеристики мовця, його комунікативна установка, мотивація, система очікувань, комунікативні наміри та контекст комунікативної ситуації, причому характер емоційної експресивності мовних засобів регулюється у мовленні комунікативною установкою мовця, а співвідношення кількості стандартно і нестандартно вжитих лексичних одиниць і граматичних структур залежить від того комунікативного наміру, який реалізується мовцем у межах конкретної

комунікативної ситуації. Таким чином, вибір і використання мовних засобів емотивної семантики є ситуативно обумовленими та детермінованими комунікативним наміром мовця.

Мовне вираження емоцій завжди підпадає під дію особистісно-ситуаційного чинника, та є безпосереднім фактором, котрий детермінує вибір мовцем відповідних мовних одиниць емотивної семантики [2 : 100]. Хоча питання про механізм такого вибору все ще залишається остаточно не з'ясованим, вважається [9: с.124-135], що він залежить від актуалізації будь-якої із двох семантичних сіток: тієї, що обумовлена функціональним станом емоційного збудження мовця, або ж тієї, що обумовлена „ особистісною прийнятністю” смислового змісту мовленнєвого повідомлення. Тобто, відбір емотивної лексики детермінується і врегульовується, по-перше, станом загального емоційного збудження мовця як потужним екстралінгвістичним фактором, по-друге, індивідуальними особливостями використання мовцем емотивної лексики, і по-третє, індивідуальним стилем мови мовця, характерним для його усвідомленого та/або неусвідомленого використання мовних одиниць.

Зазначимо, що вже сам вибір предмету або теми розмови нерозривно пов'язаний із випереджаючою емоційною оцінкою з боку мовця, адже будь-яка значима для нього тема, неодмінно викликає у нього певне безпосереднє емоційне відношення. При цьому стійкі емоційні переваги, що вже склалися в індивідуальному досвіді мовця, помітно впливають на здійснювану ним вибірковість введення до своїх висловлювань певних предметів, подій чи ситуацій. Тобто, організація мовцем фактологічного змісту своїх висловлювань значною мірою визначається роллю його емоційно особистісних переваг.

У багатьох дослідженнях емоціогенність ситуацій є синонімом стресогенності та екстремальності, що фактично вважається негативним емоційним станом. Так, до екстремальних ситуацій зазвичай відносять ситуації, що погрожують життю людини (катастрофи, сильні стреси,

передопераційні стани, а також відповідальні іспити, тощо). В усіх вищезгаданих випадках постійно спостерігається порушення структури мовлення та змісту висловлювання (цит. за Е.Носенко). Але емоціогенні ситуації можуть також визивати і позитивні переживання. К.Ізард взагалі вважав, що будь-яка емоція (наприклад, радість, страх) може бути і позитивною, і негативною – в залежності від того, настільки вона допомагає або заважає адаптації індивіду у конкретній ситуації [4:39]. Також дуже часто у емоціогенних ситуаціях людина переживає не одну емоцію, а цілий емоційний комплекс одночасно [4:60]. Причому, трапляється так, що одна емоція спонукає її робити одне, а інша в той же час диктує протилежне.

При дослідженні мови в умовах реальних емоціогенних ситуацій науковці виявили таку закономірність [5: 51] : чим яскравіше виражений стан емоційної напруги мовця, тим у більшій мірі у мові спостерігаються певні явища, а саме : 1) семантично нерелевантні повторення фраз, частин фраз, одного слова чи складів; 2) незавершеність слова, що супроводжується змінами у структурі речення чи повторами ; 3) незавершеність речення (логічна, синтаксична) при відсутності наступних виправлень незавершених речень ; 4) обмовки , включаючи неологізми ; 5) зростання самокорекцій ; 5) зростання кількості пауз нерішучості, як заповнених, так і незаповнених, тощо. Зазвичай, мовлення людини під впливом емоцій суттєво відрізняється від мовлення у спокійному стані. Відмінності полягають у рівні голосу, чіткості артикуляції, збільшенні кількості слів, що виділені логічним наголосом, зміні темпу мовлення, труднощі у формулюванні думок і у виборі слів для їх адекватного вираження, труднощі у пригадуванні інформації, що призводить до наявності тривалих “пошукових” пауз та жестів, що супроводжують мовлення.

Оскільки емоціогенні ситуації можуть викликати як позитивні, так і негативні емоції, то виникає питання стосовно того, які саме компоненти комунікативної ситуації детермінують знак („плюс” чи „мінус”) її емоціогенності, що і реалізується в емоційному забарвленні мови. Вочевидь,

це не зводиться лише до характеристик того чи іншого емоційного стану або до певних умов розгортання мовленнєвих процесів, адже значну роль відіграє і наявність такого чинника, як емоційна саморегуляція мови, що є взаємозв'язана опосередкована загалом психологічними базисними характеристиками комуніканта та його стійкій вибірковості компонентів комунікативних ситуацій. [2:103]

Емоційна саморегуляція мови насамперед проявляється у спрямованості мовленнєвої активності мовця й емоційного мовленнєвого відгуку адресата на значимі ситуації. [там само]. В сучасній лінгвістиці більш дослідженою є усвідомлювана, ніж неусвідомлювана саморегуляція, оскільки перша відіграє значну роль у живій емоційній мові. За умови неусвідомлюваного регулювання, емоційне забарвлення висловлювання знаходиться під безпосереднім впливом суб'єктивного уявлення мовця щодо конкретної комунікативної ситуації, при усвідомлюваному ж емоційному забарвленні висловлювання мовленнєві дії комуніканта визначаються певною комунікативною метою (наприклад, здійснення мовцем емоційного мовленнєвого впливу на адресата).

За Н.В. Вітт, основними характеристиками емоційної саморегуляції мови є такі три: модальність, спрямованість (векторність) та гнучкість. Модальність, яка притаманна всім явищам емоціональної природи, залежить від емоційних диспозицій мовця і проявляє себе в тому, що смисловий зміст мовленнєвих висловлювань зазвичай має певне емоційне забарвлення: радісне, тривожне тощо. Спрямованість, яка обумовлена особистісною орієнтацією мовця на те, що для нього є суб'єктивно значимим в комунікативних ситуаціях, у значній мірі визначає лінію мовленнєвої поведінки, характерну саме для нього. В основі гнучкості емоційної саморегуляції мови лежать суб'єктивна легкість та об'єктивна швидкість і точність адаптації мовленнєвих дій до взаємозв'язку емоційно забарвленого образу ситуації і уявлення мовця про свої емоційні особливості, які виражаються в його самооцінці. Гнучкість виявляється у ступені адекватної

варіативності емоційно-експресивних засобів мови відносно комунікативної ситуації, що змінюється [2: 103-105].

Використана література

1. *Бацевич Ф.С.* Атмосфера спілкування: спроба психолінгвістичного дослідження// Мовознавство. – 2002. – № 4-5.
2. *Витт Н.В.* Личностно-интуационная опосредованность выражения и распознавания эмоций в речи// Вопросы психологии. – 1991. – № 1.
3. *Гнезділова Я.В.* Емоційність та емотивність сучасного англomовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: Дис. ... канд. філол. наук. – 10.02.04 / К.: КНЛУ, 2007. – 291 с.
4. Изард К.Е. Эмоции человека. – М.: Узд-во МГУ, 1980. – 440 с.
5. *Носенко Э.Л.* Особенности речи в состоянии эмоциональной напряжённости. – Днепропетровск, 1975.
6. *Носенко Э.Л.* Эмоциональное состояние и речь.– К.: Высшая школа, 1981.
7. *Шаховский В.И.* Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Воронеж, 1987.
8. *Шаховский В.И.* Эмотивный компонент значения. – Волгоград: ВГПИ, 1983.
9. Motley M.T., Camden C.T. Nonlinguistic Influence on Lexical Selection: Evidence from Double Entendres// Communication Monographs. – V.5 –№ 2, June. – P. 124-135.